

הקורלאציה בין שכבה IX ביריחו לבין שכבה XXIV במרסינ

מאת

יעקב קפלן

זמנה של שכבה IX ביריחו, הלוא היא השכבה הניאוליתית שבה נתגלתה הקיראמיקה הקדומה ביותר באתר זה¹, נקבע רק באורח כללי: האלף הה' לפנה"ס². עד כה לא נערכו בדיקות ראדיו-קארבון בחומר משכבה זו, ובהעדר נתונים מספיקים לא נעשו נסיונות לקבוע את זיקתה לאתרים הפרהיסטוריים האחרים במזרח הקרוב. החומר המובא כאן לקביעת קורלאציה אפשרית בין

1. על פרטי חשיפתה של תרבות ניאוליתית זו ביריחו ובאתרים שבהם נמצא חומר זהה ראה: (להלן: "יריחו") J. Garstang et al., *Jericho — City and Necropolis*, AAA, XXII, 1935, pp. 143 ff.; XXIII, 1936, pp. 67 ff. במקום נתגלו כלים דומים לאלה שמצא גארסטאנג בשכבה IX. כלים אלה כונו Pottery Neolithic A. ראה: K. M. Kenyon, *Excavations at Jericho*, PEQ, LXXXV, 1953, pp. 81 ff.; LXXXVI, 1954, pp. 45 ff.; LXXXVII, 1955, pp. 108 ff.; LXXXVIII, 1956, pp. 67 ff.; LXXXIX, 1957, pp. 101 ff.; XCII, 1960, pp. 88 ff. ממצא זהה לממצא של יריחו IX חשף כותב טורים אלה בשנת 1952 בלוד (ללא סטראטיגראפיה) ובתולדות בטאשי. ראה: י. קפלן, החפירות בלוד, עלון אגף העתיקות של מדינת ישראל, ה', 1957, עמ' 39—40; הנ"ל, החפירות בתולדות בטאשי בנחל שורק (להלן: "בטאשי"), ארץ-ישראל, ה', ירושלים תשי"ט, עמ' 9—24. סקירה כוללת על הקיראמיקה הניאוליתית של ארץ-ישראל ראה: J. Kaplan, *The Neolithic Pottery of Palestine*, BASOR, 156, 1959, pp. 15 ff.; R. de Vaux, *Palestine during the Neolithic and Chalcolithic Periods*, Cambridge Ancient History, I (rev. ed.), 1966, pp. 15 ff. מרובה להודעתו של ז'. פרו בעניין חפירות העונות השנייה והשלישית במונחתה (J. Perrot, *IEJ*, XIV, 1964, pp. 108 ff., 278 ff.). על-פי הודעתו של פרו אפשר להשוות את הממצא משכבה 2 במונחתה לממצא בשורה של אתרים בארץ, לרבות PNA ביריחו, היינו, לקיראמיקה של יריחו IX. אין לכך כל בסיס סטראטיגראפי, ורבים עלולים להאמין בטעות, כי במונחתה 2 אכן נחשפה קיראמיקה של יריחו IX, ולא היא!

2. ראה, למשל: W. F. Albright, *Some Remarks on the Chronology of Palestine before about 1500 B.C.*, apud: R. W. Ehrich, *Chronologies in the Old World Archaeology*, Chicago 1965, p. 49

הקורלאציה בין שכבה א' ביריחו לבין שכבה XXIV במרסין

שכבה א' ביריחו לבין שכבה XXIV במרסין³ מבוסס על המכלול הקיראמי של יריחו א' גופה ועל הממצא המשלים שחשף כותב טורים אלה בתלוליות בטאשי ובלוד⁴.

הגורם הראשון לקביעת הקורלאציה הוא ידית-המדף, שהיתה נפוצה בארץ-ישראל מראשית הניאוליתיקון. בממצא האופייני ליריחו א' יש לידית זו שתי צורות עיקריות: האחת — דמוית משולש שקדקדו מעוגל⁵, והאחרת — מלבנית, ולעיתים קרובות גם מנוקבת⁶. בדרך-כלל קרובות ידיות אלה לשפת הכלי — עתים מעט מתחת לשפה, עתים בהמשך אופקי, או אף מעט גבוה ממנה⁷. לצורך דיוננו נביא כאן טיפוס בלתי-רגיל של ידית-מדף, שנחשפה בבטאשי בקונטסט המקביל בבירור לשכבה א' ביריחו (ביריחו גופה לא נתגלו ידיות-מדף מטיפוס זה). זו ידית-מדף המתמשכת מן השפה כלפי מעלה, בהמשך ישר לדופן הכלי, בין במאונך ובין בנטייה קלה. טיפוס זה צוין לראשונה בדו"ח על החפירות בתלוליות בטאשי (ציור 1 : a₃)⁸, אולם כבר לפני-כן חשף כותב טורים אלה ידית דומה בחפירותיו בלוד (ציור 1 : a₂). עתה מתברר, שגם בשכבה XXIV במרסין נחשפה ידית-מדף אנכית כזאת (ציור 1 : a₁)⁹.

נוסף לידית האנכית נתגלו במרסין XXIV אלמנטים מספר העשויים אף הם לסייע להקבלה, שכן נמצאו כמותם גם בשלושת האתרים הניאוליתיים הנ"ל בארץ. תחילה מן הראוי להזכיר את ידית-המדף המלבנית עם שני הנקבים (ציור 1 : b₁)¹⁰, שדומות לה — אף-כי בעלות נקב אחד בלבד —

3. ראה : J. Garstang, *Prehistoric Mersin* ("מרסין"), Oxford 1953, pp. 2, 45 ff.

4. על החפירות באתרים אלה ראה את מאמרי הנזכרים לעיל, הערה 1.

5. ראה : בטאשי, ציור 8 : 9, 12.

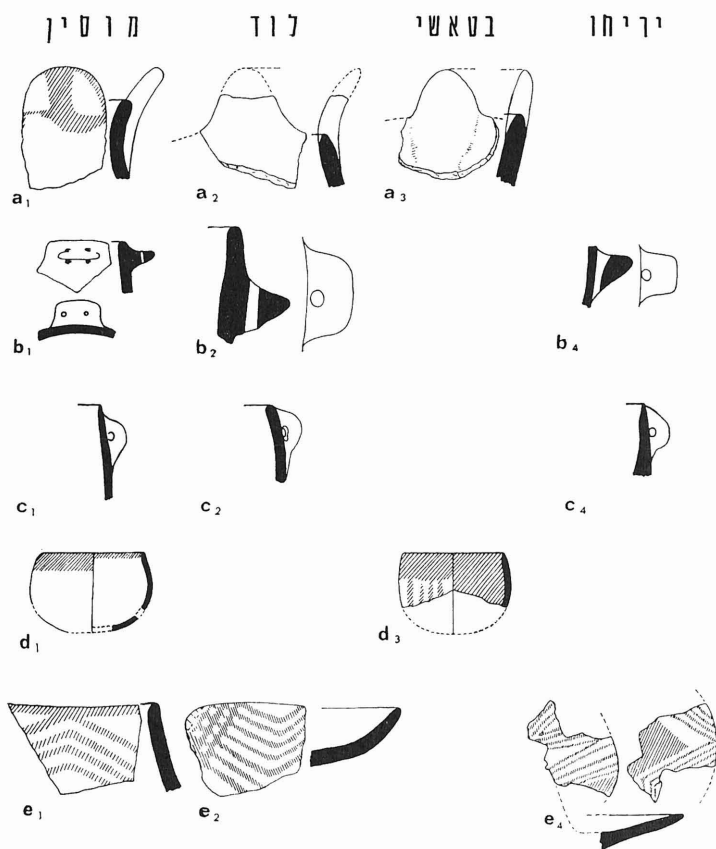
6. ראה : יריחו, 1936, לוח XXX : 11.

7. ראה : בטאשי, ציור 8 : 9.

8. ראה : בטאשי, ציור 8 : 8. מן הראוי להעיר, כי בביאורים לציור 8 צוין, כי הידית היא משכבה III או משכבה Iva. אולם היום ברור, שיש לייחסה לשכבה Iva, 9. ראה : מרסין, ציור 34 : 33. ראוי להעיר, שבמבט ראשון נדמה, כי ידית-מדף אנכית מעין זו אינה אלא אלמנט עיטורי גרידא, אולם מסתבר, כי לא רק לידיות-המדף האופקיות היה אולי תפקיד פונקציונאלי, אלא גם לידיות-המדף האנכיות, כגון זיזים שאליהם הוצמדה מעטפת-קש מעשה מקלע.

10. ראה : מרסין, ציור 34 : 32.

יעקב קפלן



ציור 1

נמצאו בלוד וביריחו (ציור 1: b_2 , b_4)¹¹. כן נתגלו במרסיין ידיות-נקב הצמודות לשפת-צווארון זקופה, שכמותן נחשפו גם בלוד וביריחו (ציור 1: c_2 , c_4)¹².

גם בעיטורי הצבע יש משום סיוע להקבלה. בשלב ivb בבטאשי (השלב התחתון של שכבה iv, הוזהה בדרך-כלל ליריחו ix), נחשף שבר של קערית

11. ראה: יריחו, 1936, לוח xxx: 11.

12. ראה: מרסיין, ציור 34: 31; יריחו, 1936, לוח xxx: 5.

מעוטרת בצבע אדום. הצד הפנימי של הקעריט משוח בצבע אדום, העובר בפס רחב אל הצד החיצוני. מתחת לפס זה ובניצב לו משוחים ארבעה פסים צרים (ציור 1 : d₃)¹³. קערה דומה ועיטורים דומים נפוצים במרסין XXIV (ציור 1 : d₁), ובמידת-מה גם במרסין XXXIII¹⁴. ראוי להוסיף, כי במרסין XXIV מופיעות לראשונה קערות שעל דפנותיהן החיצוניים או הפנימיים, או על שניהם יחדיו, משוחים עיטורים גיאומטריים בצבע אדום, על-פי-רוב בדגם הזיגוג¹⁵. קערות ודגמים כאלה נתגלו גם בלוד וביריחו א' (ציור 1 : e₄, e₂)¹⁶.

בטרם נסיים מן הראוי לבדוק, אם יש מקום להקביל את הממצאים במרסין לממצאים הניאוליתיים בשערה-הגולן, כלומר, לכלים מן התרבות הירמוכית¹⁷. הבדיקה מעלה, כי במרסין XXIV אמנם נתגלו עיטורים חרותים, אך מסתבר, כי אין הם דומים כלל לאלה משערה-הגולן¹⁸. אשר לצורות הכלים — עדיין מועטים מדי הכלים שנחשפו ופורסמו, ועל-כן קשה לבקש הקבלות. מכל-מקום, הממצא בשערה-הגולן מאוחר מזה שביריחו א' ומוקדם מזה שבוואדי רבה¹⁹. הממצא בוואדי רבה הוא הממצא הכאלקוליטי הקדום ביותר, ולדעת

13. ראה : בטאשי, ציור 9 : 1. בדו"ח על חפירות בטאשי נאמר (עמ' 16), כי מן הממצא של שלב IVb עולה, שהשימוש בצבע עדיין היה בחיתוליו. ואכן, הקערה שלפנינו היא דוגמה מאלפת לכך. מסתבר, כי הקערה נמשחה ביד, תחילה החלק הפנימי ואחר-כך הפס החיצוני. בצבע שנותר על האצבעות נמרחו ארבעת הקווים המאונכים. אגב מלאכה מסוג זה התפתח, כנראה, דגם הזיגוג. דעה זו היא בניגוד לדעתו של גארסטאנג, שמדבריו משתמע, כי מראשיתה נעשתה המשיחה במכחול ; ראה : מרסין, עמ' 39.

14. ראה : מרסין, ציורים 34 : 8 ; 53 : 8—9. המשח ועיטור הקווים, האופייניים לסוג פרימיטיבי זה של קיראמיקה, ראשיתם במרסין XXXVII. במרסין XXIV, לעומת זה, כבר מופיעים עיטורים בדגמים גיאומטריים, העשויים ללא ספק במכחול, והם דוחים לאט-לאט את העיטור הישן. בארץ נתגלה העיטור הפרימיטיבי רק בבטאשי IVb, כאמור לעיל.

15. ראה : מרסין, ציור 36 : 1—9, 28—29.

16. ראה : יריחו, 1936, לוח XXX : 3.

17. מ. שטקליס, התרבות הירמוכית, ארץ-ישראל, א, ירושלים תשי"א, עמ' 1—16.

18. במרסין אלמנט-העיטור החרות בחרסים מספר הוא הזיגוג ; ראה : מרסין, ציורים 35 ; 36 : 54—56. בשערה-הגולן, לעומת זה, העיטור החרות העיקרי הוא דגם

ה"אידרה" ; ראה : שטקליס (לעיל, הערה 17), לוח 1.

19. ראה : J. Kaplan, BASOR, 156, pp. 21—22.

כותב טורים אלה זמנו זהה לזמנה של שכבה XIX במרסין²⁰. מכאן עולה, שזמנה של "התרבות הירמוכית" חופף את זמנה של אחת משכבות XX—XXIII במרסין. בטבלה שלהלן אפשר לראות את נקודות הקורלאציה בין הממצאים בארץ לבין השכבות במרסין:

י ש ר א ל	מ ר ס י נ
ע'סול	XVI
יריחו VII	XVII—XVIII
ואדי רבה	XIX
התרבות הירמוכית	חופפת בזמן אחת משכבות XX—XXIII
יריחו IX	XXIV

20. ראה: Idem, The Relation of the Chalcolithic Pottery of Palestine to Halafian Ware, *BASOR*, 159, 1960, p. 30